

СТУПАНЪ.

ЗЕМЛЕДѢЛСКО-ЕКОНОМИЧЕСКИ ЛИСТЪ.

1 Октомврий 1874.

СТУПАНЪ излиза е-динъ пѣтъ на мѣсеца съ притурка. Годишна цѣна е едно бѣло меджидіе.

Съдържаніе: Какви трѣба да бждѣтъ подниците. — Трѣба да бждемъ листеливи. — Кога ще станемъ ній хора. — Какво има по свѣтътъ. — За въздуха. — Подаръци.

Писма, дописки и спомоществованіята са непращатъ само до издателя Д. В. Храпова въ Видинъ.

КАКВИ ТРѢБА ДА БЖДѢТЪ ПОДНИЦИТЪ.

Добритѣ подници (пивници, зимници, изби, маази) сѣ едно отъ главнитѣ условія за да бжде виното добро. Като е тѣй, нека поразгѣдаме въ какво са състои добрината имъ.

1. Отъ една подница са иска, щото нейната топлина да бжде презъ пѣлата година, т. е. зимно и лѣтно време се 8° по Реомировія топлотѣръ. А за да бжде пивницата таквази, т. е. вѣвкашнитѣ промѣненія на въздуха да не са осѣщатъ въ нея, то тя трѣба да са ископае 5-6 лакти по-надълбоко отъ повърхността на земята. Ако бжде подницата сводна (кизгирлія) и постлана съ плочи е много по-добрѣ. Зидоветѣ въ подницата трѣба да бждѣтъ помазани съ хорасанъ, и да са държатъ колкото са може по-чисти.

2. Чистіятъ въздухъ е необходимо потребенъ за една подница, въ която са държи вино; а за да бжде въздухътъ чистъ, то въ нея (въ подницата), не трѣба да са държатъ зеленчуци, хлѣбъ, месо и други такива, които развалятъ въздуха. Близко до подницитѣ не трѣба да има хлѣвъ (ахъръ, дамъ), купиче съ боклукъ, заходи и други такива, които издаватъ лошъ смрадъ и

воня; защото отъ това много са поврежда виното. Ній сме имали случай да видимъ въ нѣкои подници по паст да турятъ паници подъ бжчвитѣ, или подъ щурака за да не капи виното на земята, а въ други пакъ нѣма пикакъвъ ссждъ, но си капи на земята. Никого не трѣба да са оставя виното да капи на земята, защото са вкиспуватъ и разваля и другитѣ вина. Ако капи въ панички или въ други ссждове, тѣ трѣба да са чистятъ сѣкѣй день. По сжщата причина не трѣба да са държатъ въ подницитѣ при виното бжчви съ оцетъ. Подницитѣ трѣба да иматъ юще и малки прозорчета и кюнкове за пречистяніе на въздуха. Тѣзи прозорчета са отварятъ само когато врѣмето е сухо и по гроздоберъ когато мѣстѣта ври.

3. Подници, които сѣ близко до голѣми пѣтища, ковачници и пр., не сѣ добри да са държатъ въ тѣхъ бжчви съ вино; защото когато минуватъ кола, когато чукатъ ковачитѣ и пр., бжчвитѣ са растърсватъ, а оттова виното са вреди. Отъ казаното са види, че добритѣ подници трѣба да сѣ отстранени отъ сѣко търсепіе на земята.

4. Най-послѣ добритѣ подници не трѣба да сѣ влажни, защото отъ влагата става плесеньта (мухуль), а пле-

сеньта е единъ отъ най-голѣмитѣ неприатели на виното. По пѣкои мѣста изъ отечеството ни, като въ Търново, Елепа и другагѣ, иматъ подницитѣ си въ лозята, а такива то подници сѣ най-добритѣ.

ТРѢБА ДА БЖДЕМЪ ПИСТЕЛИВИ.

Често са слуша у насъ думата „економія“, която ще каже домоводителство и пр.; но ний я употрѣбяваме когато искаме да кажемъ *пистеливостъ, пистение*. Тѣй напр. казваме: „трѣба да правимъ економія отъ това или опова“, т. е. трѣба да спистимъ нѣщо отъ това или опова. И наистина, дѣто са не писти, но са харчи за непотрѣбни пѣща, тамъ не може да има истинско домоводителство и добро домашно управление; защото пистеніето, економіята, е знакъ на уреденото и добро домашно управление.

Като казваме, че трѣба да бждемъ пистеливи, ний не искаме съ това да кажемъ, че трѣба да сме скжперници и лакомни; друго пѣщо е да бжде човѣкъ пистеливъ, а друго—скжперникъ и лакомъ.— Скжперникътъ поврежда самъ себе си: ако видя, че кѣщата ми ще падне, а отъ скжперничество не искамъ да платя на единъ долгерипъ 15-20 гроша да тури нѣколко тухли, или камъни за да не са събори, то когато падне кѣщата, скжперничеството и лакоміята ще ма накаратъ щѣ не щѣ да платя 50 или 100 пѣти повече, когато можахъ съ много по-малко да са отирва. Колкото повече време оставишь нѣщо развалено и не го поправишь, толкова послѣ повече разпоски ще трѣбать, защото „който жали

гвоздѣя, изгубва подковата,“ казва една пословица.

Раскошността и расточителността (прахосваніе, распияваніе) сѣ най-голѣмитѣ и върли неприатели на една кѣща и въобще на цѣлото ступанство. Колкото *бережетъ* да има на земята и колкото много доходи (гелишатъ) да има човѣкъ, раскошността ще опропасти сичко, защото раскошността е човаль безъ съшито дѣно, който никога не ще са напълни. За да са уѣрете въ истинността на това, погѣдайте само около себе си, и ще видите, че раскошницѣ и распилени хора съ тѣхното си лошо управление вѣкътъ не имъ върви напредъ, но и на скжперницитѣ и на лакомитѣ не,—а само на пистеливитѣ.

Ами въ какво са състои пистеніето? Не е твърдѣ лесно да са отговори на това питаніе, защото да бжде човѣкъ пистеливъ въ кѣщата си, то е голѣмо искусство. Ний ще паведемъ на кратко нѣколко примѣри, какъ и по кой начинъ може да са спистява.

Никога не трѣба да са купувать пѣща, безъ които можемъ да минемъ, и които до толкозъ не ни трѣбать, ама ако, ще би и да сѣ най-евтини,—то е раскошность.— Винаги трѣба да имаме на ума си това умно изреченіе: не купувай пѣща евтини, които ти не трѣбать, защото ще бждешъ принуденъ да продадешъ опѣзи, които ти трѣбать. Внесепото въ кѣщи, каквото и да би било, трѣба да са употрѣбява съ най-голѣмо пистеніе, економія. На него вече да мисли ступанката, домакинята, кѣщовницата—тя най-много е отговорна за сичко това. Дрѣхитѣ, скжнитѣ дрѣхи, салтанатитѣ (лукса) не малко съсипватъ една кѣща.

Освѣнь това спистява и опѣзи, който

посѣе добро и здраво семе. А защо? защото отъ лошото семе изниква само една частъ, а другото изгнива. Спистява са и тогава, когато са държи добъръ добитакъ и са храни добръ, защото слабятъ добитакъ слабо работи и по-малко полза ни принася, а добріятъ и добръ храненъ добитакъ значително по-голъма полза ни принося. Спистяваме іоше и тогава, когато държимъ добъръ учителъ, когато добръ възпитаваме дѣцата ни и пр. А защо? сѣкій отъ читателитѣ ни лесно ще може да си отговори на това.

Пистеніето (економіята) има іоше едно добро свойство, а то е, *че винаги можемъ да я употребимъ* — защото винаги не можемъ да заслужимъ и спечелимъ, но за по-лоши времена да спистимъ, това можемъ, ако искаме. Ній не можемъ, за да не кажемъ не знаеме или не щемъ, да нечелиме за себе си много, та ако не правимъ и економія, ако не спистяваме, то іоше по-лоша бѣднина ни чака!

КОГА ЩЕ СТАНЕМЪ НИЙ ХОРА?

Въ 34 брой на в. „Вѣкъ“ прочитахме подъ горнія насловъ слѣдующія интересенъ членъ, и за неговата важность ній го помѣстяме въ листа си, и го препорѣчваме на вниманіето на читателитѣ си.

„Че ній не сме хора, че ній нѣма да станемъ скоро таъвизъ, то са доказва най-ясно отъ сичкитѣ противорѣчія, които срѣщаме въ нашія общинскій животъ.

Ній сме сиромаси, ній са оплакваме, че нѣмаме *алжшь веришь*, ній викаме до небеса, че Господъ дигнѣлъ беретя си отъ земата ни, ній кълнемъ лошитѣ сегашни времена, ній измислю-

ваме сѣкакви орисници и зли духове, които ни прѣчатъ да бждемъ добръ. Сичко това ній го правимъ и никой не може да каже, че това е лъжа. Сѣкидневнитѣ, сѣкичаснитѣ ни думи сж сѣтѣ. А не знаеми, а слѣпи ли сме да не видимъ, че колкото и лоши да сж времепата, ній сме по пѣкои си градища най-голъмитѣ раскошници и разсипници? — Ній са облачае въ чужди лѣскави облѣкла, ній са обуваме въ тѣсни и лустрени чипичета, ній патруфаме жепитѣ, сестритѣ и дѣщеритѣ си въ пай послѣдня мода, ній постиламе кжщята си по европейски, а да работимъ както трѣба ній не знаемъ. Ній сме казали единъ нѣтъ, че алжшь-веришь нѣма, че берекетъ нѣма, и съ това сме свършили. Скрѣстили сме рѣцѣ, провисили сме крака, опутили сме очи и чакаме. А какво чакаме? — Да паднатъ отъ небето печени врабци, да намѣримъ нѣкадѣ нѣкой казанъ съ имане, или да земе Господъ да ни спуца отъ небето манна и сичко, което ни е потрѣбно.

Нѣма алжшь-веришь. А мѣстната търговія не е въ нашитѣ рѣцѣ, ній са не погрижваме да търгуваме тѣй както търгуватъ хората; ній сме донесли въ маазитѣ си сичко изъ Европа: гнили често сукна, лѣскави но ничтожни платове, сѣкакви желѣзарски потрѣби, та дору и иглитѣ, концитѣ и кибритя ній чакаме да ни дойде изъ Европа. То е тѣй, а ній смѣемъ іоше да казваме, че нѣмаме алжшь-веришь. Не сме ли хора, достойни да ни са рѣкопѣска? Не сме ли хитри гадини, умници мжжѣе и майстори готовановци? Та защо да казваме, че не сме и ній хора?

Берекетъ нѣма, Господъ си дигнѣлъ благословіята отъ нашата земя, казватъ нашитѣ чифчи—селени. — А я ми ка-

жете, мои байновци, ще ги попитамъ азъ, а ми кажете може ли ножа ви да рѣже когато не е изостренъ, може ли кравата ви да даде изобилно маѣко, когато тя не е здрава или когато не е добръ хранена? Това е невъзможна работа, казвате вѣй! — Е добръ! а какъ е възможно да искате берекетъ отъ вашитѣ ниви, отъ вашитѣ ливади и отъ вашитѣ лозя, когато тѣ не сѣ здрави, когато вѣй не сте ги нахранили, а и не умѣйте какъ да ги оздравите и нахраните? Лъжете са вѣй, мои байновци, горчиво са лъжете съ вашитѣ клѣнанія на лошави времена, на грозни орисници и на зли духове. Ако орисни нива, която едно време ви даваше 50 крини жито, днесъ едвамъ изважда семето си, то не е грѣжката въ лошавото време. Грѣжката е у васъ, защото вѣй не умѣйте да я наторите както трѣба (а и не искатъ други да ги учатъ, тѣ сичко знаятъ? Б. Р.), защото вѣй неможете да орете както оратъ днесъ сичкитѣ хора, и защото употребявате таквизи плугове и рала каквито сѣ употребявали вовременовци. Вѣрвамъ, че ма разбирате, и че нѣма потрѣба отъ много юще расправѣи. Като здравомислящи, вѣй трѣба да са сѣщате отъ малко.

А какво ще кажете за нашитѣ запаеги, какво ще речете за нашитѣ търговски зимане-даванія и за нашитѣ вѣденія на добитѣкъ? — питатъ нѣкои си. Тукъ пакъ ли вѣй сме грѣшници? Пакъ ли у насъ е голѣмиятъ тозъ *кабахатъ*, който стоварвате на гърба на нашитѣ чифчи и лозари? — А, азъ не щѣхъ да ви дамъ и тука криво, байновци; но... но... сѣ пакъ има пѣщо да ви са каже. Ако орисницата не ви са усмихва и отъ кѣмъ тѣзи страна, то е защото вѣй сѣ вашитѣ запасти и зема-

не-даванія не живѣете въ днешвѣното време. Вѣй ма не проумѣвате и азъ съмъ длъженъ да бѣдѣ по-ясенъ. Слушайте, братія!

Занаетитѣ, които работите вѣй тѣй сѣщо, както сѣ ги работили вовременовци, не хранятъ кѣща именно за това, защото изработеннитѣ ви пѣща не ги купуватъ и не ги употребяватъ ни вашитѣ у дома.

Свѣтътъ е стапалъ други, братія мои. Сѣкѣй обича по-новичкото, по-лъскавичкото и по-напетичкото. А таквозито, вѣй май не, но хичъ не знаете да работите, а не са грижите и дѣцата си поне да научите на него. А какви сѣ вашитѣ кондури? Приличатъ ли на напетитѣ и лѣскави чипички, които ни идатъ изъ Нѣмско? — Какви сѣ вашитѣ калпаци? Иматъ ли тѣзи привлекателностъ, която е свойщина на плиткитѣ алени фесчета и на гароба-жо скършенитѣ капели? — Какви сѣ вашитѣ потури, вашитѣ кожуси и вашитѣ сукмани? — Догавятъ ли що годѣ на впититѣ въ кожа и назикъ изглѣдвающи панталонки, на миріодобразнитѣ сетрета, фракове, палта и пардесюта, на чудовититѣ и извънприродни роби и фистани, които посятъ днесъ вашитѣ прокопсани синове и вашитѣ цивилизирани демоазели и дами? Е добръ, тогазъ кой ще купува вашитѣ работи, вашитѣ произведения отъ които вѣй очаквате своята прѣхрана? Колкото за търговіята ви, вѣй сами знаете, че тя не е достойна да носи това име. Вѣй сами, които сте подигнали по веднѣжъ очитѣ си да видите що става на два раскрача далечъ отъ васъ, убѣдили сте са, че търговія правятъ хората, че туй, което наричатъ у насъ търговія, е игра за поминѣкъ и че то е проста бакалія или ако щете само

гюрюлгѣя? И ще ходимъ напрѣдъ! И искаме да са мѣримъ съ свѣта, съ хората! Тежко намъ, тежко и горко намъ, ако останемъ съ тозъ умъ! Отъ сичко казано до тукъ можемъ да си направимъ едно заключение. Ний можемъ да кажемъ, че насъ ни не бива и че ний не сме хора. Ний можемъ да кажемъ, както сме казвали много пѣти, и както сѣкога ще говоримъ, че ний теглимъ отъ сами-себе си. Ний имаме въ рѣцѣтъ си и злото и доброто. Отъ насъ самитѣ зависи да бъдемъ честити и добродетелни, сами ний можемъ, ако щемъ, разбира са, да добруваме до пѣкъдѣ; ако сега сме злочести, сиромаси, бѣдни, испаднали, то причината на това сме си ний, и пакъ до колкото поне зависи отъ насъ.

А се тъй ли ще отиваме ний? Се тъй ли ще стоимъ съ кръстосани рѣцѣ и ще чакаме печени врабци да паднатъ отъ небето? Се съ нашитѣ типически оплакванія и тѣженія ли ще останемъ ний? Нека попита сѣкий себе си, нека отговори сѣкий на себе си. Азъ ще си продължа разговора.

Ний нѣма да ставемъ скоро хора. Сичко въ нашата кѣща е разнебитено, разбъркано, като захванемъ отъ нашата Екзархія, която стои много на високо, и дойдемъ дори до нашитѣ най-бѣдни общини, на които членовѣтъ живѣятъ въ прѣстепи и сламени колиби. Нищо нѣма да видите на мѣстото му, нищо нѣма да съгледате че става по своя редъ. Ввредъ перазбранщина, ввредъ нашенска работа..... Но прощавайте за сега, мои братія и байновци, и бждете спосходителни къмъ любящитѣ ви

Ваши Батю.

КАКВО ИМА ПО СВѢТЪТЪ.

Азъ съмъ твърдо увѣрентъ, че сѣки отъ васъ обича пролѣтъта и че сѣки отъ васъ са радва на нейното появяване. А какво би вне казале, ако би чуле, че на тоя свѣтъ сѣществуватъ и такива земи, въ които царува вѣчна пролѣтъ и които приличатъ на земни рай? Вие сте слушале, че на тоя свѣтъ сѣществуватъ разнообразни тревы и дървета, че въ Сибирь и по Ливанските планини са напратъ високи, кичести и вѣчно зелени кедрѣ и че въ Африка, въ Америка и по южните островѣ растатъ п а л м и, които са считатъ за царци на растителното царство. Изтешественниците говорятъ, че красотата на палмите не може да са сравни ни съ едно друго растение и че перото е слабо да опише тая красота. И наистина, кое дърво отъ нашите гори са повдига камъ ясно то небе до толкова високо, до колкото палмата? Това чудно дърво е високо сто стъпки, а листето му приличатъ на гигантска шалка, която е широка около 20 фута. Съ една дума, който иска да си сѣстави какво-годе понятие за това дърво, той трѣба да си въобрази страшно висока и тѣжка елха, която има гъсто-зелена чалма и която дава полезни и всусни плодове. Най-долните листе на палмата висятъ надолу, а най-горните стърчатъ на горе. Цвѣтътъ на палмите бива бѣлъ. Плодовете ѣ приличатъ на рѣдко грозде. На сѣки кичуръ са напратъ отъ 20 до 30 орѣхи, а на сичкото дърво—по нѣколко стотини. Плодовете на кокосовите палми хранатъ многочисленно население. Палмите биватъ много родове и различни видове. Най-важната отъ тѣхъ е кокосовата п а л м а. Ако въ Европа и да са донасятъ палмови орѣхи, но тие възсхватъ отъ времето и губатъ своятъ първоначаленъ вкусъ. Когато палмовиятъ орѣхъ е още незрѣлъ, то въ неговите вътрѣшности са напратъ вкусно и мазно млѣко, което е твърде хранително. Представете си, че пътувате по островѣ на Великиятъ-океанъ, че сте са умориле отъ неравниятъ пътъ, отъ палящето сѣжиге и отъ многочисленните нужди и неводи, които са срѣщатъ по необработенните още островѣ и между полуди-

вите народи: представете си, че ви грозатъ отъ сѣка една страна различни опасности и че вие сте си турили главата въ торба; най-послѣ, представете си, че нѣколко деня сте тѣриѣде гладъ и жажда и че много пѣти сте били принуждавани да псувате своето любопитство и да проклините онзи часъ, въ който сте са родиле да предприѣмете тѣжкото и опасното пътешествие по тие далечни отъ отечеството ви страни. Най-послѣ, вие са рѣшавате да продължите своятъ пътъ. . . . Изведнашъ предъ васъ са исправи клещесто, високо и зелено дърво, на което висатъ голѣми зелени орѣхи, въ които са намира прохладително питие. Но какъ ще да достѣгнете плодѣтъ на това високо и пѣжно дърво? Какъ ще да са искатерите по това гиздаво дърво, което нѣма до самиятъ върхъ ни клонове, ни чекуре? Вие не би могли да исплзните желанието си, но въ Полинезия сѣко едно дѣте е привикнало да са катери по тие дървета още отъ малко и да удовлетворява своята жажда. За да си искачи човѣкъ на това високо дърво е потрѣбно вжже, което са обвива около кръстѣтъви и което са повдига нагоре се повече и повече. Палмата има луспави кори, слѣдователно вжжето не може да са исплзне на долу. Откъснатиятъ плодъ са пуца отъ дървото така, щото върхатъ му да падне по-напредъ на земята, въ противенъ случай орѣхътъ може да са расшарсене на части. Гладните и жѣдниите етоятъ подъ дървото и чѣкатъ. Когато плодѣтъ падне на земята, то го зематъ, свалятъ зелената му кора съ жбиците си и испиватъ млѣкото. Кокосовата палма обича да расте по морските брѣгове и въобще по оние мѣста, надъ които вѣе морски вѣгаръ и надъ които са пронасятъ солени морски испарения. Най-роскошните и най-прекрасните палмови дървета растатъ на южниятъ и на западниятъ брѣгъ на островъ Цейлонъ, на Малабаръ и Короманделъ и на Маледиви и Лакедивы. Кокосовата палма са е распространена по сичките топли мѣста така сжщо, както и множество други растения. Морските течения носатъ палмовите орѣхи и хвъргатъ ги по брѣговете на далечните стра-

ни. Ако почвата и климатътъ на тие страни, на които морските волни сж донесле кокосовиятъ орѣхъ, е благоприятна за това растение, то твърде скоро израсва гиздава палма. Морските течения донасятъ кокосови орѣхи даже и на о. Исландия, на Нова-земя и въ Спитсбергенъ. Изъ сичкото това вие видите доволно ясно, че природата са грижи и сама за распространението на своите богатства. Освѣнъ това, палмата е приисена и пресадена на много мѣста и отъ човѣческа рѣка. Ако законате нѣкой кокосовъ орѣхъ плитко въ земята, то слѣдъ нѣколко мѣсци пониква бѣлъ зародишъ, който са увеличава доволно бързо. Когато палмовите младочки порастатъ малко, то жителите ги пресаждаатъ. Тие дървета са садятъ на рѣдове и между сѣки двѣ дървета са оставя 18 стѣпки разстояние. Въ продълженнето на 3 или 4 години младите растения са заграждатъ, защото свинете обичатъ да роватъ около тѣхъ и да ѣдатъ корѣиете имъ. На 6-та година кокосовата палма, която достига до 8 фута височина, има най-голѣми и най-предестни листе. Отъ тоя възрастъ тя захваща вече да дава плодъ, който бива избилень само 60 години. Послѣ тая зрѣлостъ палмата захваща да старѣе и плодовете ѝ са умаляватъ постепенно.

Ни едно дърво въ тропическите мѣста не принася на човѣчеството такава гломидна полза, колкото кокосовата палма. Отъ кокосовите орѣхи не само че са хранатъ многочисленни населення, но изъ тѣхъ са приготвяла такова масло, което принася полза на сички Еврона. Когато това масло е още прѣсно, то може да са употребява за храна; а ако е гранясало, то са употреблива за освѣщение и за сапуны. Трѣба да ви кажа и това, че това масло гори безъ меризма. Сапунътъ, който са донася по частъ изъ Еврона и когото купуватъ нашите кокопи за рѣцете си, са прави отъ кокосовото масло. Отъ това масло праватъ и твърде добри свѣци. Кокосовото масло е станало извѣстно въ Европа отъ началото на сегашниято столѣтие. Въ днешните времена това масло е накарало множество европейци да оставатъ отече-

ството си и да са населятъ даже и по най-отдалечените отъ Еврона пустини, по които растатъ кокосови палми. Само Другарските острови сж изпроводиле въ 1835 година за 13,000 талира кокосово масло. По най-големъто количество са добива отъ островъ Цейлонъ. Въ послѣдното време на островъ Ява сж посадени около 50 милиона кокосови палми. Отъ чурупките на кокосовиятъ орѣхъ жителите на Полинезия сж праватъ и различни сѣдове. Тая чурупка са пажлава съ солена вода и заравя са въ земята. Слѣдъ нѣколко време тя са пѣжда изново, омива са и употреблява са за различни пужди. Чашите са праватъ отъ незрѣли орѣхи. Дервишете донасятъ и по пашите мѣста паницы отъ кокосове чурупки. Даже и самите листе на младите палми са употребляватъ за храна. Полинезите ги варатъ и приготвяватъ отъ тѣхъ довольно вкусно ѣдене. По кокосовата палма расте и такъвъ единъ мжхъ, отъ когото жителите тжатъ, грубо сукно. Отъ покривката на орѣхътъ праватъ якви вѣжа. Освѣтъ сѣкото това, отъ коженестата покривка на цвѣтътъ, т. е. отъ пжките му, са добива сладакъ сокъ, отъ когото Цингадезците приготвяватъ палмово вино или тодди. Беннегъ, говори, че това вино е полезно въ много отношения. Ако палмовото вино е още сладко, т. е. ако не е още преврѣло, то са употреблява като кръвоочистително средство. И така, палмовиятъ цвѣтъ дава вино, ракия, захаръ и оцѣтъ. Ако арабинътъ са гордѣ съ своите финики, гржкътъ съ своите портокале и таитченинътъ съ своето хлѣбно дърво, то малабарскиятъ жител има пжлно право да каже, че неговото отечество е втори рай. Расказватъ, че единъ португалски морякъ похвалилъ предъ малабарските жители своето отечество и посжвѣтовалъ ги да идатъ въ Лиссабонъ и да са пажлѣдять. — „А растатъ ли по вашите брѣгове кокосови палми?“ попитаде диваците. — „Не растатъ,“ пмт отговорилъ португалецътъ. — „Ако е така, то ще да си останеме на своятъ прекрасенъ островъ, защото въ Европа ние не би могли да намѣримъ нищо по-хубаво и нищо по-полезно отъ това дърво.“ Раз-

бира са, че не само човѣкътъ обича кокосовите орѣхи и кокосовото млѣко. Маймуните и панагалеге сж голѣми любители на орѣхите; отъ слоновете, които обичатъ зелените и младите палмови листе, жителите сж принудени да кладатъ огньове и да плашатъ царьтъ на четвероногите съ шуми и съ шишове; за дивите свине и за дикообразите, които обичатъ палмовите корѣни, жителите турятъ канале и вардатъ младите растения и дене и ноще. Освѣтъ тие животни, на о.о. Борнео и Суматра живѣе малка, черна и вжоружена съ джлги и остри ногте кокосова мечка (*Ursus malayanus*), която лази по дърветата тврде искусно и която ѣде още незрѣлите плодове. Индийскиятъ музаль (*Paradoxurus tyron* или *Pongonin*) така сжщо лази по палмовите дървета, разгризва мекката кора на орѣхътъ и жѣдно пие неговиятъ сладакъ сокъ. Мишките така сжщо праватъ голѣми опустошения по палмовите градини. На островъ св. Маврикия даватъ една голѣма чаша ромъ за 12 миши опашки. Изъ птичето царство най-опасенъ за палмовите плодове е черпийтъ глупишъ (*Sterna Stolidus*). Мнозина мислатъ, че палмовите дървета на Индийските острове не даватъ плодъ само по причина на тая птица, която унищожавя цвѣтътъ. Сжществуватъ още много други видове палмови дървета, между които първото мѣсто занимава саговата палма. Подъ кората на това дебѣло дърво са намира довольно вкусно брашно, което храни многочисленно население и което са нарича саго. Едно дърво може да даде около 300 оки брашно. Тая палма бива дебѣла и зелената ѣ чалма става тврде широка. Отъ това брашно са приготвява пробѣда (пишписте).

(Проджжана са).

ЗА ВЪЗДУХА.

4. ПЪРИ.

Изъ земята и изъ водата непрестанно са издигатъ на горѣ въ въздуха пѣри, отъ които са образуватъ облацитъ, а пжкъ нѣкои отъ тѣхъ са распрѣсватъ по въздуха. Тѣзи

пáри сж много потрѣбни за сички живи същества, даже и за растѣніята; защото растѣніята, хората и другитѣ животни са състоятъ повечето отъ вода, а за да са навакса водата, която изгубва тѣлото, като са поти, най-напредъ трѣба, щото тѣзи загуба да са надомѣсти съ паритѣ изъ въздуха. Растѣніята са състоятъ отъ три части вода, а една часть сухи твари, а и тѣлото на животнитѣ са състои, както казахме, повече отъ вода; тѣй напр. въ тѣлото на единъ чловѣкъ, който има тѣжина 60 оки, има 45 оки вода а само 15 оки твърди—сухи—твари (вѣщества).

Ако поразгледаме какъ са промѣнява непрестанно водата въ природата, т. е. какъ става на пáри, а отъ паритѣ—роса, дъждъ, снѣгъ или градъ,—които падатъ пакъ на земята, то можемъ да сравнимъ това промѣненіе и обикаляніе, съ онова на кръвта въ тѣлото на животнитѣ.

5. АЗОТНА КИСЕЛИНА (КЕЗАПЪ).

Азотна киселина има и въ въздуха, а като падне съ дъжда на земята, служи за храна на растѣніята. Азотната киселина е съставена отъ петъ части кислородъ и една часть азотъ. Тя е кисела, утрово течно тѣло, което са употребява за растопяване и чистеніе разни матали (руди), за разлѣчване (раздѣленіе) злато отъ сребро, за рѣзаніе стомана и камъни, въ бояджилжка и пр.

Азотна киселина или кезапъ са добива като са възвари селитра, (гевержеле) съ силень витріолъ (зачія).

6. АМОНИАКЪ.

Въ въздуха има и амоніакъ. Това въздухообразно тѣло има неугодна и люта миризма (воня); самъ не гори, нито подпомага гореніето. Амоніакътъ са състои отъ три части водородъ и една часть азотъ. Той вѣтрѣ дѣто гніятъ органически тѣла, които иматъ и съдържатъ азотъ, и оттамъ отива въ въздуха, отъ дѣто съ дъжда и снѣга пада на земята. Водата поема въ себе си много амоніакъ. Употрѣбява са въ лѣкарството, въ бояджилжка и пр., а съ него вадятъ и пятна (лекета) отъ лекедисани дрѣхи.

КАКЪ СА ЧИСТИ ВЪЗДУХЪТЪ.

Когато въздухътъ е чистъ, т. е. когато въ него са намира само чистъ кислородъ и а-

зотъ, то ній обикновено говориме, че климатътъ (хавата) е здравъ; а ако въ въздухътъ има ядовити вещества, т. е. ако той са съединява съ испареніята на блатата и съ другитѣ гніющі вещества, то този въздухъ бива не здравъ и произвожда множество болѣсти.

А освѣнъ това въздухътъ може да са развали лесно и въ стантѣ, дѣто живѣемъ. Ито много повече отъ колкото вънъ. За това трѣба винаги да са пречистя този разваленъ и нездравъ въздухъ въ стантѣ. А за да са испжди нездравія въздухъ изъ стантѣ, и на мѣстото му да дойде здравъ и чистъ, най-доброто срѣдство е да отваряме често прозорцитѣ и вратата, особено сутрина, и да не темъ често подѣтъ (дюшемего). Ако ли не провѣтряме стантѣ, то въ тѣхъ са набира много въгленна киселина, която издишваме, а такъвъ разваленъ и нездравъ въздухъ е много вредителенъ за нашето здравіе.

Въздухътъ въ стантѣ може да са чисти тѣй сжко ако поливаме запалени въглени съ оцетъ, ако кадиме съ кафе, захаръ, боровина и пр., или пакъ ако туряме въ тѣхъ (въ стантѣ) такива нѣща, които приематъ въ себе си и попиватъ газовитѣ (въздухообразни тѣла), като напр. въглища, студена вода съ ледъ, мокра гъба (сюнгеръ) и пр. А съ миризливн вѣщества не трѣба да са кади въ стантѣ, защото е много вредително за здравіето. Въ болницитѣ чистятъ въздуха съ азотна киселина, отъ която турятъ мадко нѣщо да извѣтря, или пакъ запалватъ нѣщо симпуръ (сѣра, кюкюртъ, жупель). А най-доброто е често да провѣтряме стантѣ, като отваряме вратата и прозорцитѣ.

ПОДАРТЦИ.

Благот. Отецъ П. Ангелъ П. Димитровъ отъ Ново подарява едно годишно теченіе отъ „Ступанъ“ за селото си.

— Г. Коле Георгиевъ (словослагателъ) отъ Нишъ, подарява такожде едно год. теченіе отъ „Ступанъ“ за главното мѣшко училище у Нишъ.